

מגלת העיר העתיקה

אותו בשנית. "מגלת העיר העתיקה", כך הוא נקרא, כותרת צנועה, חפה מיומרות, מכסה יותר מאשר מגלה.

המגילה היא סיפורה של צעירה ששהתה ברובע היהודי עד לנפילתו, נטלה חלק פעיל במאורעות וראתה דברים כהווייתם. הספר, שיצא לאור קודם שמלאה שנה לנפילת הרובע, היה הראשון שסיפר את ספור מלחמתו של הרובע היהודי, וכתוב מנקודת מבט אישית מדעת: "ראיה של אחת החברות שעמדו עם האחרים במצור, וכפי שנראה בעיניה באותה שעה" -

ועל כן הוא חד צדדי, ועל כן גם ניתן בו מקום רב לדברים או לאנשים שהיו קרובים לי יותר בתוקף התנאים שהיו בו. בהם הארכתי בתיאור העבודה בבית החולים וקיצרתי בתיאור המצב בעמדות שהיו חשובות אולי יותר - כי אני בפירוש אינני עוסקת בחלק הצנאי. כתבתי את הטרשמויות, הארכתי בדברי הערכה לחבר קרוב לי שנהרג ולא הזכרתי כמעט חברים אחרים שתרמו אולי יותר למאמץ המלחמתי.

זה כוחו של הספר, הוא אישי, הוא כתוב מן המקום שבו עמדה המחברת בזמן הקרבות, ממנו היא כותבת את המתרחש סביבה, במבט ישיר, חודר, הבונן את המתחולל לעיניו, מוזה בו את המיוחד, החד פעמי, לטוב ולרע, אין זה ספורה של מלחמה, זהו סיפורו של אדם במלחמה: כאבו, מצוקותיו, חרדותיו, שמחתו ואבלו, המחברת שעשתה את עיקר ימי הקרבות בבית החולים חלשה על צומת שכל מה שהתנזק אליו הגיע חשוף: היא חשה את כאבו האישי של עמנואל הפצוע, כמו גם את אבלה הנורא של דיקה חברתו במותו, הפחד, החרדה, ולבסוף העלבון שבכניעה, העמידה האישית, מן המקום שממנו בודה לכתוב, מעניק לספורה של המחברת הצעירה מימד אוניברסלי: עומק נדיר לספר הקרב האבוד של הרובע היהודי.

שמה של המחברת אינו נזכר על הכריכה, ובשערו הפנימי מופיע שם פרטי בלבד: עדינה. כך דיני, מי היא אותה עדינה, הנחבאת תחת השם החולם כל כך את תכונותיה? על מנת לדלג על משוכת האלמוניות התלקית היה עלי לעשות שימוש באותם ירושלמים יודעי סוד, ואת הצעד האחרון, המכריע, עשה עבורי שמואל אבן אור, ידען מופלג אוהב ירושלמים כנפשו.

עדינה, שם זה תואר, היא עדינה ארגמן לבית שריון, ילידת שכונת אחוזה בירושלים, תלמידת בית הספר למל, סמינר מודרי ולאחר שעברה עם משפחתה לרחביה תלמידת הגימנסיה העברית. בערב יום הויכוח השנה, חמישים ותשע שנים אחרי, ארתה אותי בביתה בגבעתיים. פגשתי באשה בעלת קסם אישי רב, צנועה כפי שהיא מצטיירת מן הספר, וזכרת היטב את המאורעות ואת האגשים. מנסחת את דבריה בבהירות, בהומור ובנימה קלה של אירוניה, המאפשרת לה להתמודד גם עם הקשים שבדבריהם.

בקיץ תשכ"ז סוחרה ירושלים אל תוך עין הסערה. מאז נדחקה ממקומה במרכז המפה אל קצה הפנה המזרחית הרחוקה, תשע עשרה שנים קודם לכן, מאז שורטט הקו הבלתי עביר בין מזרחה למערבה, מאז המצור בן החודשיים ובעיקר מאז נפילת הרובע היהודי בייט אייר תש"ח, לחשו גחלים בלא שחתו בהם. הם לא להבו, גם לא כבו, גחלים? מטב אולי: פצעים שלא הגלדו, אני, כמו שאר בני דורי ילידי ירושלים, גדלנו על הכאב שאותו ירשנו מאבותינו. אנו, בני הדור שגודל מעט קודם מלחמת העצמאות ועמד על דעתו מעט אחריה, שלמד מהריו ובני דורם על ירושלים שמעבר לחומות, גדלנו על הכאב הנוה, עד לשלחי אייר תשכ"ז.

אז חזרה ירושלים באחת למרכז המפה, התהרגשות העצומה שתקפה את בני הדור שגדל על ספור קסמיה האבודים של העיר העתיקה הביא רבים להתמכר לאהבתה, את מיטב עיתותיהם עשו בין הסמטאות, לומדים כל אבן, כל כתובת, כל ספור ואגדה, כל שבריר של ידיעה על העיר ודברי ימיה, ההתלהבות הגדולה העלתה אל פני השטח גם את הספרים שעניינם היה בירושלים, אף שרבים אספו בהתלהבות כל דבר ששם ירושלים נקרא עליו, היו מי שליבם נטה יותר לארכיאולוגיה, אחרים מצאו עניין בדברי ימי היישוב הישן או בספרות הנוסעים. בתוך הסקרנות הנסערת הריא תפס מקום גם החיפוש אחר כל בדל ידיעה שנגעה לירושלים במלחמת העצמאות, בכלל זה סיפור הרובע היהודי ונפילתו, הפצע שעמד עתה להגלד. ספרים, בעיקר "ספרי כוס" שזה כבר לא נמצא להם דורש, עשו משמעות בתנויות הספרים המושמשים עיניים כבויות לנוצות. כזה היה ספרו של שמואל בוק, "בעיר דוד ובשבי הלגיון", ספרים מסוג אחר היו "ירושלים לא נפלה" מאת עמוס אילון, "ירושלים בלהבות" של אביעזר גולדשטיין (גולן), או "על תומותיך ירושלים... לגיונים" מאת אברהם אדלר, שנדפסו בשנות המדינה הראשונות, נכרכו בכריכות צבעוניות שרמונו במשהו לסגנונם, ובעקבות מאורעות הקיץ זכו לעדנה.

אני רוצה לספר על ספר אחד, אחר, לכאורה אחד מהספרים שנדפסו בחיפון לאחר המלחמה, אך לא, הוא שונה, הוא גם הנדיר, קשה ההשגה שבכולם. רק הנלהבים ביותר ידעו על קיומו, ועוד מעטים מהם הזויקו אותו בספרותיהם. הוא בלט בצניעותו: כריכה ירקרקת בהירה, עיצוב פשוט ונעים לעין שלא הלהם כל כך את סרות הימים: לא אלו שבהם נדפס, גם לא ימי הקיץ שהעלו

מגלת העיר העתיקה

הספר יצא לאור בניסן תש"ט, סמוך לשחרורם של מגני העיר משביים, היה זה החיבור הראשון שסיפר את סיפורו של הרובע היהודי:

חוש בריא של אדם אחראי בפני הדור ובפני האמת, הוא המסעיר את בת ישראל ואינו נותן לה דמי - בכוח עצמת הרשמים ושפעת הרגשות, ניתן לכותבת כושר ביטוי ספרותי מעולה. השתלשלות הסיפור - היא כמלאכת מחשבת שיצאה מתחת לידו של אמן אפי היודע לשזור בחוטי סיפורו מאורעות ודמויות בצורה חיה ומשכנעת (מן הדברים על גב הספר).

היא מורה במקצועה, ובתור שכזו נכנסה בהתנדבות לרובע ב-2 באפריל 1948, ושהתה בו עד ליומו האחרון, תחילה כמורה, אך את ימי הקרבות הקשים שהביאו את סופו של הרובע עשתה כאחות בבית החולים. היא יצאה מבין לחומות עם אחרוני העוזבים, יום לאחד הכניעה, בשבת ה-29 במאי.

את 'מגלתה' החלה לכתוב מיד לאחר נפילת הרובע, מעברו הישראלי של קו הגבול שנמתח זה מקרוב, שם גם סיימה אותו, כפי שציינה בחתימת הספר, בכ"א סיוון תש"ח - 28 ביוני 1948. הספר נחתם חודש לאחר הכניעה, שעה שחבריה שהו במחנה שבויים בעבר הירדן, מנועים מלהגן על החלסתם להיכנע. החלסתם להיכנע וזתה לביקורת קשה ופוגעת, מפי מבקרים שציינו יישובים שהחזיקו מעמד עד הסוף או אף שפוגו, כיניהם יד מרדכי, נגבה והגניה. עדינה, שראתה חובה לעצמה להגן על חבריה, הצביעה בספרה בקצרה אך בבהירות על ההבדל המכריע בין הרובע לכל אותם מקומות שזכו למקום של כבוד בתודעה הציבורית: בכל אותם מקומות פונתה האוכלוסייה החלשה זמן רב קודם לקרבות העיקריים, לעומתם, נלחם הרובע כאשר הוקנים, הנשים ובעיקר הילדים בתוכו. יציאת האוכלוסייה האזרחית נאסרה, ונזכחותה הכבידה על גיהול המלחמה, ולא הניחה למגיני הרובע להתמודד עם האתגרים הרומנטיים הבדויים שתבעה מהם דעת הקהל.

עדינה לא התכוונה לפרסם את הדברים בספר. היא כתבה אותם לעצמה "מתוך התעוררות פנימית חזקה, מתוך צורך נפשי להשתחרר על ידי הכתיבה ממועקה וממחשבות מטרידות". בסופו של דבר הפכו הדברים למכתב ארוך שנשלח ליפה זרזוני חברתה, בעקבות הביקורת

על אנשי הרובע, החליטה להעמיד את החומר לרשות סופר או עיתונאי, שיספר את סיפור הרובע בימיו האחרונים. ככוונתה היה להציע את הדברים לברכה חבס, סופרת וחברת מערכת 'דבר', שפרסמה באותם הימים סדרת מאמרים על ישוכים שעמדו בקרבות. עדינה התכוונה להעמיד את החומר לרשותה של חבס על מנת שתכתוב את ספורו של הרובע בדרכה, אך לאתר שחבס קראה את החיבור, מסרה לעדינה שאין ככוונתה לעשות בו שימוש. לדבריה הוא עומד לעצמו, ועל כן היא מעבירה אותו לידיו של גרשון ריבלין, איש הוצאת מערכות, לפרסום כמות שהוא. בעלה של חבס, דוד הכהן, ממנהיגי היישוב, התעקש לפגוש את עדינה ולספר לה שאשתו קראה את ספרה עד לשעה שלוש לפנות בוקר ובכתה כל העת.